‘मोदिआइन’ उपन्यासमा मिथकीय प्रयोग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दास्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनार्थ
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

नारदमणि काफ्ले
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०७० श्रावण

‘मोदिआइन’ उपन्यासमा मिथकीय प्रयोग
नारदमणि काफ्ले
२०७०

स्वीकृति पत्र

'मोदिआइन' उपन्यासमा मिथकीय प्रयोग शीर्षकको यस शोधपत्रलाई मूल्याङ्कन गरी स्वीकार गरिएको छ ।

....

विभागाध्यक्ष

....

वाह्य निरीक्षक

....

शोधनिर्देशक

मिति: २०७०।४।२०

मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका विद्यार्थी **श्री नारदमणि काफ्ले**ले **मोदिआइन उपन्यासमा मिथकीय प्रयोग** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्रमा साहित्यमा प्रयोग हुने मिथक र **मोदिआइन** उपन्यासमा प्रयुक्त मिथकको सामान्य अध्ययन गरिएको छ । म यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफरिस गर्दछु ।

मितिः २०६९। ।

शोध निर्देशक

....

अशोक थापा

उप-प्राध्यापक

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्व विद्यालय नेपाली विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसकौं पत्रको परिपूर्ति गर्ने प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो । समयको पावन्दीका कारण हतारमा तयार पारिएको यस शोधपत्रमा मिथक सिद्धान्त र **मोदिआइन** उपन्यासमा अन्तर्घुलित मिथकीय प्रयोगको अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । यसलाई तयार पार्ने क्रममा आदरणीय गुरूहरू एवम् शुभेच्छुक मित्रजनहरूको सल्लाह, सुझाव र सहयोगका साथै पुस्तकालयको सहारा पनि लिइएको छ ।

विषयवस्तुको तथ्यपरक प्रस्तुति रहने हुँदा शोधकार्य आफैंमा कठिनपूर्ण कार्य हो । सङ्घर्षमय जीवनका उतारचढावलाई पर पन्छाएर कुनै विषय वा सिद्धान्तमा घोत्लिने अवस्था नरहेको आजको जर्जर अवस्थामा तयार पारिएको यस शोधपत्रमा सोचे अनुरूप अध्ययन विश्लेषण भयो भएन त्यो सोचनीय विषय रहेको छ । तथापि सक्दो मिहिनेत र अध्ययनद्वारा शोध निर्देशक आदरणीय गुरू अशोक थापाको निर्देशनमा यो शोधपत्र तयार पारेको हुँ ।

अध्ययनका क्रममा उत्पन्न हुने कठिनाईहरूलाई समाधान गर्न आफ्ना अमूल्य राय सुझाव दिनुहुने आदरणीय गुरूहरू, शोधकार्यका लागि उत्प्रेरित गर्ने तथा सामग्री सङ्कलन एवम् अध्ययनमा निरन्तर सहयोग गर्ने मेरा अनन्य मित्र श्री लक्ष्मीप्रसाद कँडेल र पदमप्रसाद भूर्तेलप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि पारिवारिक वातावरण सहज बनाइ सहयोग गर्ने आमा डिलादेवी काफ्ले र बुवा एकनारायण काफ्लेप्रति समेत हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्यलाई छिटो, छरितो एवम् शुद्ध रूपमा टङ्कण गरिदिनु हुने दाजु राजेन्द्र खनियालाई र यस शोधकार्यलाई चाँडो सम्पन्न गर्न हुटहुटी प्रदान गर्ने स्पार्कल एजुकेशनल इन्स्टिच्यूट कालिकास्थान काठमाडौंका मित्रहरूप्रति हार्दिक कृतकृत्य छु ।

अन्त्यमा, म यस शोधपत्रको समुचित मुल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति: २०७०।४।९

<u>**शोधार्थी**</u>

....

नारदमणि काफ्ले

बघौडा-९, चितवन

सङ्क्षिप्त रूप र सङ्केत सूचि

अनु.	-	अनुवादक
इ.पू.	-	इसापूर्व
इ.सं	-	इस्वी संवत्
उप प्रा.	-	उपप्राध्यापक
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
प्रा.	-	प्राध्यापक
प्रा.डा.	-	प्राध्यापक डाक्टर
प्रा.लि.	-	प्राइभेट लिमिटेड
पृ.	-	पृष्ठ
लि.	-	लिमिटेड
ले.	-	लेखक
वि.पू.	-	विक्रम पूर्व
वि.सं.	-	विक्रम सम्वत्
सं.	-	सम्वत्
संस्क.	-	संस्करण
सम्पा.	-	सम्पादक
सह प्रा.	-	सहप्राध्यापक
Co.Ltd	-	Company Limited
ed.	-	editor
edn.	-	edition
eds.	-	editors
Ltd.	-	Limited
Pvt. Ltd.	-	Private Limited
Trns.	-	Translated

विषयसूची

स्वीकृतिपत्र क
मन्तव्य ख
कृतज्ञता ज्ञापन ग
सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची घ

अध्याय : एक

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय १
१.२ समस्या कथन १
१.३ उद्देश्य १
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा २
१.५ शोधको महत्त्व र औचित्य ३
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन ३
१.७ शोधविधि ३
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा ४

अध्याय : दुई

मिथक सिद्धान्त

२.१ मिथक शब्दको व्युत्पत्ति ५
२.२ मिथकको स्वरूप ५
२.३ मिथक सम्बन्धी विविध अवधारणा ७
२.३.१ प्रारम्भिक अवधारणा ८
२.३.२ धार्मिक अवधारणा ८
२.३.३ मानवशास्त्रीय अवधारणा ९
२.३.४ मनोवैज्ञानिक अवधारणा १०
२.३.५ समाजशास्त्रीय अवधारणा ११
२.३.६ भाषाशास्त्रीय अवधारणा १२
२.३.७ इतिहास सम्बन्धी अवधारणा १३

२.३.८ दार्शनिक अवधारणा १४
२.३.९ साहित्यिक अवधारणा १५
१. मिथक र लोकसाहित्य १६
२. मिथक र प्रतीक १७
३. मिथक र बिम्ब १७
४. मिथक र स्वैरकल्पना १८
२.३.१० मिथकका प्रमुख तत्त्वहरू १९
क. कथात्मकता १९
ख. प्रतीकात्मकता १९
ग. रहस्यको उद्‌घाटन १९
घ. अलौकिक वातावरण २०
ङ. विश्वसनीयता २०
च. सामूहिक आस्था २०
छ. परिवर्तनशीलता २०
२.४ मिथकको वर्गीकरण २१
२.४.१ सृष्टिसम्बन्धी मिथक २३
२.४.२ प्रकृति सम्बन्धी मिथक २३
२.४.३ देवता सम्बन्धी मिथक २४
२.४.४ प्राणी सम्बन्धी मिथक २४
२.४.५ आवागमन सम्बन्धी मिथक २४
२.४.६ कर्मकाण्ड सम्बन्धी मिथक २५
२.४.७ दैत्य वा दानव सम्बन्धी मिथक २५
२.४.८ इतिहाससँग सम्बन्धित मिथक २५

अध्याय : तिन

'मोदिआइन' उपन्यासमा मिथक

३.१ विषय प्रवेश २६
३.२ उपन्यासकार विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला २६
३.३ 'मोदिआइन' उपन्यासको स्वरूप २७
३.४ 'मोदिआइन' उपन्यासमा प्रयुक्त मूलमिथक २९

३.५ 'मोदिआइन' उपन्यासको कथावस्तुमा मिथक ३४
३.५.१ उपन्यासको कथासार ३४
३.५.२ कथावस्तुको आदि, मध्य र अन्त्य भाग ४०
३.५.३ मूल मिथकसँग सम्बद्ध घटना र प्रसङ्गहरू ४०
३.५.४ मूल मिथकसँग असम्बद्ध घटना र प्रसङ्गहरू ४२
३.५.५ कथावस्तुमा द्वन्द्व र कुतूहल ४४
३.५.६ कथावस्तु र भाषा ४४
३.६ 'मोदिआइन' उपन्यासको पात्रमा मिथक ४५
३.६.१ मोदिआइन ४६
३.६.२ नारी ४७
३.६.३ कृष्ण ४८
३.६.४ युधिष्ठिर ५०
३.६.५ दुर्योधन ५१
३.६.६ द्रौपदी ५२
३.६.७ भीम ५३
३.६.८ शकुनि ५३
३.६.९ पात्र र भाषा ५४
३.७ 'मोदिआइन' उपन्यासको परिवेशमा मिथक **५४**
३.७.१ स्थानगत र कालगत परिवेश ५५
३.७.२ साँस्कृतिक परिवेश ५६
३.६.३ प्राकृतिक र भौगोलिक परिवेश ५७
३.७.४ युद्धजन्य परिवेश ५७
३.७.५ आन्तरिक वातावरण ५८
३.७.६ परिवेश र भाषा ६०
३.८ 'मोदिआइन' उपन्यासमा प्रयुक्त मिथकको सान्दर्भिकता **६१**
३.८.१ कृष्णको भूमिका र दर्शनप्रति असहमति ६१
३.७.२ हिंसाको विरोध, शान्ति र मानवताको वकालत ६७
३.८.३ ठूलो होइन असल बन्ने सन्देश ६९
३.९ निष्कर्ष ७०

अध्याय : चार

उपसंहार **७२**